Драгана М. Милић[1]
Универзитет у Нишу
Одељење за историју[2]

УДК 271.222-523(497.113 Месић)
https://doi.org/10.46630/ish.12.2026.16

НАЈСТАРИЈА ПИСАНА ИСТОРИЈА ПОСВЕЋЕНА МАНАСТИРУ МЕСИЋ

Манастир Месић, посвећен Светом Јовану Претечи (Крститељу), смештен је у подножју Вршачког брега, у српском делу Баната. Најстарију историју посвећену манастиру написао је архимандрит Месића, Викентије Љуштина на крају 18. века. Ова кратка повест је основа за изучавање историје манастира Месић. Циљ рада је да кроз анализу дела Викентија Љуштине представи значај који оно има и покаже како је његов садржај извршио утицај на истраживаче који су писали о Месићу. Љуштина је своје дело саставио у специфичним условима, током црквене реформе у Хабзбуршкој монархији у другој половини 18. века, када је дошло до редукције српских православних манастира у Банату. Намера аутора била је да покаже древност манастира и његов историјски развитак, чиме је истицао његов легитимитет и право на опстанак. Како је подручје Баната у суседству Дунава било узнемиравано сталним војним активностима од 15. до краја 18. века, многи манастири су пљачкани и рушени, тако да нису сачували оснивачке повеље. Месић је страдао више пута па су историјски извори из најраније прошлости манастира заувек изгубљени. Због тога је пажња посвећена предању које је неговано у манастирском братству и народу. Љуштина је као први аутор писане историје манастира Месић пренео податке из предања, по коме је манастир подигнут у средњем веку.

Кључне речи: Банат, манастир Месић, Викентије Љуштина, средњи век, 18. век, историја, предање.

Манастир Месић, посвећен Светом Јовану Претечи (Крститељу), налази се на десетак километара источно од Вршца, у подножју Вршачког брега, у српском делу Баната (Зеремски, 1907: 150; Јовановић, 2000: 13; Рацков, 2002: 5, 29). Назив је добио по потоку Месић, који тече у близини манастира. На основу *Решења Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе НРС бр. 292/49* од 10. марта 1949. године, манастир је утврђен за непокретно културно добро – споменик културе, а након *Одлуке о категоризацији* која је објављена у Службеном гласнику РС бр. 16 од 3. децембра 1990. године, уписан је у регистар непокретних културних добара од изузетног значаја који се води у Заводу за заштиту споменика културе

Панчево и у централни регистар који се води у Републичком заводу за заштиту споменика културе Београд.[3]

Манастирска црква, посвећена Рођењу Светог Јована Претече, скромних је димензија и данашњи изглед је добила крајем 18. века. Њена архитектура се одликује синтезом моравског и рашког стила, док је под утицајем барока претрпела додатне промене.[4] Приликом археолошких истраживања 1970. године, утврђено је постојање старијег слоја темеља, на којима је саграђена новија црква (Рацков, 2002: 127–129). Међутим, није поуздано утврђено из ког периода потиче старији слој. Сличност у архитектури и стилу повезује се са фрушкогорским манастирима и другим храмовима саграђеним крајем 15. и у првој половини 16. века. Пошто су грађени скромно у тешким условима, временом су пропадали или страдали у војним сукобима, тако да су по правилу обнављани током 18. века, што је случај и са Месићем (Јовановић, 2000: 15; Рацков, 2002: 29, 33, 35–36). Бројне обнове су утицале на изглед манастирске цркве и других објеката у комплексу. Због тога је дошло до спајања и смењивања различитих архитектонских стилова и сликарских техника. Фреске манастирске цркве настале су у више наврата и разликују се три стила.[5] Најстарије сачувано фрескосликарство се датује у крај 16. или почетак 17. века (Рацков, 2002: 43–45).

Остаци најстаријег слоја живописа и темеља цркве Светог Јована Претече не откривају прецизно старост манастира, тако да се на основу материјалних извора не може установити када је основан. Писани извори који помињу манастир Месић пружају непотпуне податке о периоду пре прве половине 18. века. Пошто се налази на подручју које је углавном током аустро–турских ратова било прво на удару, манастир и његова архива су често страдали, те документи нису сачувани. Може се рећи да је нови период у историји манастира Месић почео 1718. године, када је Банат постао део Хабзбуршке монархије (Васин, Нинковић, 2022: 42; Поповић, 2024: 287).[6] Током 1720. године банатска епархија је подређена Београдској митрополији (в. Поповић, 2024: 285–296). Од тада је манастир обновљен и има више података о њему. После 1690. године у њему је била резиденција вршачког епископа, а после укидања манастира Шемљуг и Средиште, њихови монаси су прешли у Месић (Зеремски, 1907: 151–152, 154; Зиројевић, 1984: 133; Рацков, 2002: 23).

Због недостатка историјских извора није могуће утврдити када је манастир подигнут. У предању, које је преношено у манастирском братству и народу, сачуване су приче о најранијој прошлости манастира. Будући да су преношене усменим путем и да се не могу проверити у доступним историјским изворима, њихова веродостојност се доводи у питање. О оснивању манастира има више верзија народног предања. Најстарије се ослања на мисионарски рад Ћирила и Методија и ширење хришћанства у

пределу Ердеља и Баната (Јовановић, 2000: 15; Рацков, 2002: 13, 15). Њихова делатност је оставила трага и крајем 10. или почетком 11. века је основан манастир посвећен Рођењу Светог Јована Претече у Морисени (Чанаду) према грчком обреду.[7] Према предању, у првој половини 11. века, по налогу папе, манастир су преузели латински монаси. Грчки монаси су протерани, после чега се насељавају у јужном делу Баната, где оснивају манастир Месић (Јовановић, 2000: 15; Рацков, 2002: 15).

Према наредној верзији, манастир је током 1225. године основао хиландарски монах Арсеније Богдановић, кога је Свети Сава рукоположио за свештеника и произвео за игумана Месића (Љуштина, 1798б: 6–7; Зеремски, 1907: 151; Рацков, 2002: 15–17). Светом Сави се приписује ктиторство над неколико банатских манастира, што је последица ширења његовог култа међу српским народом који је живео на овом простору. Међутим, не постоје поуздани писани извори који би потврдили предање.

Култ сремских Бранковића је у Месићу снажнији, тако да је заступљенија верзија предања по којој су они изградили или обновили манастир.[8] Ктиторска делатност се приписује деспотима Ђорђу и Јовану Бранковићу, или само деспоту Јовану (Љуштина, 1798б: 5; Зеремски, 1907: 151; Зиројевић, 1984: 132; Јовановић, 2000: 13; Рацков, 2002: 18–19). Ова верзија предања је широко прихваћена и у њеној основи се налазе реалне историјске претпоставке, мада ниједан сачувани историјски извор пре 18. века не доводи у везу сремске Бранковиће са манастиром Месић. Једна од могућих претпоставки је да је деспот Јован посветио храм Светом Јовану, као свом заштитнику (Зеремски, 1907: 151; Јовановић, 2000: 14; Рацков, 2002: 19). Начин изградње цркве такође показује сличност са храмовима насталим крајем 15. и почетком 16. века. У прилог томе сведочи постојање Вршачке епископије и многобројно српско становништво које је населило јужне делове Баната, нарочито после пада Српске Деспотовине под турску власт 20. јуна 1459. године (Зеремски, 1907: 35, 151; ИСН II, 1982: 314–329, 373–388, 431–478; Крстић, 2022: 49–60). Живопис се такође узима као потврда ктиторства сремских Бранковића. Наиме, у поткуполном простору, на ступцима, насликани су портрети деспота Стефана, Ђорђа и Јована и мајке Ангелине. Ове фреске су настале приликом обнове 1743. године, али се сматра да је тада поновљен старији живопис (Јовановић, 2000: 14; Рацков, 2002: 46).

Деспоти Ђорђе (1486–1497/8) и Јован (1493–1502) били су синови слепог деспота Стефана Бранковића и Ангелине, који су на позив угарског краља Матије Корвина (1458–1490) дошли у Срем 1486. године (Dinić

[7] Mitropolia Banatului.ro, Manastirea Morisena, https://mitropolia–banatului.ro/manastirea–morisena/, 25. 7. 2025.

[8] О сремским Бранковићима видети: Dinić Knežević, 1975: 5–47. О њиховој потенцијалној ктиторској делатности у Банату и утицају народног предања видети: Милић, 2025: 227–242.

Knežević, 1975: 20, 29, ИСН II, 1982: 455; Микавица, Лемајић, Васин, Нинковић, 2016: 21). Деспоти су као вазали угарског краља били у обавези да учествују у војним походима које је он водио. Били су предводници и заштитници српског народа који је живео на њиховим поседима. Деспот Ђорђе се замонашио између августа 1497. године и јула 1499. године, па је као монах Максим заступао културне и верске интересе православних Срба (Dinić Knežević, 1975: 35, 39; ИСН II, 1982: 455, 447). Деспот Ђурађ Бранковић (1427–1456) је као вазал угарског краља Жигмунда Луксембуршког (1387–1437) добио Вршац са околним поседима пре 1431. године (Крстић, 2011: 195–196). Пошто су били његови потомци, лако се прихвата да су и они имали поседе у том крају, о чему нема података у историјским изворима.

Деспот Ђурађ Бранковић је држао Вршац до 1440. године, када му је одузет. Након тога, око овог града је настао спор између Бранковића и Хуњадија, те је прелазио у посед једне и друге породице наизменично.[9] Познато је да је српски деспот добио дозволу од папе Николе V (1447–1455) да подигне девет манастира за православне монахе на својим поседима у Угарској (ИСН II, 1982: 444; Крстић, 2011: 205). Да ли је манастир Месић био један од њих, није могуће установити. Након пада Српске Деспотовине, угарски краљ Матија Корвин је вратио Вршац под своју контролу, а 1472. године га је даровао Петру Доцију, бившем капетану Београда, заповеднику дунавске флоте, тамишком жупану и јајачком бану (Крстић, 2011: 206). У поседу овог великаша се највероватније налазио до његове смрти 1494. године. Неизвесно је шта се потом дешавало са Вршцем и коме је предат на управу, јер се ретко помиње у историјским изворима (Крстић, 2011: 210). Не може се довести у везу са деспотом Јованом Бранковићем, јер нема података да је њему у посед предат Вршац. Због тога се не може у потпуности прихватити народно предање према коме је он ктитор манастира Месић.

У сачуваним историјским изворима манастир Месић се први пут поуздано помиње у турском катастарском попису из 1566/7. године, када је у њему боравио један монах (Зиројевић, 1984: 132). У наредним катастарским пописима из 1569–1579. године наведени су село Месић (Meszity (Estivac) falu) и манастир Месић посвећен Светом Јовану (Szveti Ján Varadina) у коме живи пет монаха, укључујући игумана (Зиројевић, 1984: 132; Engel, 1996: 89). У *Катастигу Пећке патријаршије* из 1660. и 1666. године помиње се као **монастыр Месић, храм светаго пророка предтече крьстителꙗ Іоанна** (Матић, 1931: 450; Рацков, 2002: 21). Подаци о манастиру су учесталији од прве половине 18. века, када је Пожаревачким миром 1718. године завршен рат између Хабзбуршке монархије и Османског царства, а Банат доспео под хабзбуршку власт (Рацков, 2002: 22; Микавица, Лемајић, Васин, Нинковић, 2016: 190–191; Васин, Нинковић, 2022: 42–43; Поповић, 2024: 287).

Манастир Месић је у 18. веку током аустро–турских ратова три

[9] О Вршцу у позном средњем веку и поседима деспота Ђурђа видети: Крстић, 2011: 193–212.

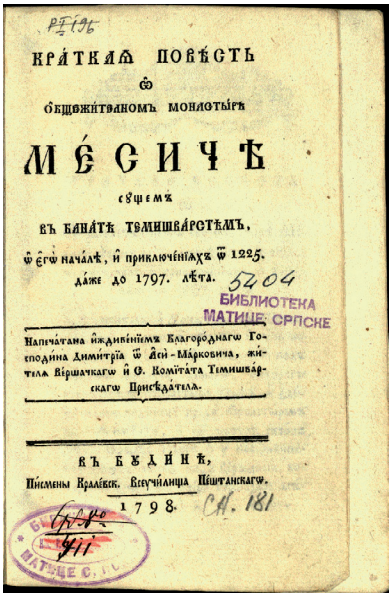
пута пустошен, а потом обнављан. Због честих похара манастира које је чинила турска војска, није сачувана оснивачка повеља, ни документи којима су била утврђена имовинска права над поседима (Медаковић, 1974: 211; Јовановић, 2000: 8–10). Монаси су манастирска имовинска права заснивали на народном предању и причама које су се односиле на старост манастира и његове ктиторе. Међутим, пошто нису имали документацију која би те приче потврдила, било је нужно да власт приликом сређивања управног подручја утврди међе манастирских поседа (Јовановић, 2000: 54). Ово питање је нарочито било актуелно у другој половини 18. века, када је спроведена црквена реформа царице Марије Терезије (1740–1780). Реформа се односила, како на православне, тако и на римокатоличке манастире, а спроведена је са циљем да се уведе дисциплина, евидентирају поседи и отклоне запустели манастири који нису доприносили економији царства (Васин, Нинковић, 2022: 121–125). Тако је под надзором Илирске дворске депутације извршено неколико пописа српских манастира у Карловачкој митрополији током 60–их и 70–их година (Точанац Радовић, 2018: 166–167). После првих пописа, царица је донела одлуку, објављену у Регуламенту 1770. године, да сви манастири који немају царску привилегију, односно они који нису основани са одобрењем владара и који немају довољно земље за издржавање монаха буду затворени и укинути (Медаковић, 1974: 213–214; Точанац Радовић, 2018: 167). Након тога је уследило затварање манастира које је власт у Бечу проценењила као сувишне због малог броја монаха, упитног имовинског стања и њихове међусобне близине. Реформа је посебно погодила манастире у Банату.[10] Тако је одлучено да се 1777. године Шемљуг и Средиште укину и припоје Месићу (Зеремски, 1907: 153–154; Рацков, 2002: 23). Због побуне Срба у Вршцу, ова одлука је спроведена 1778. године (Рацков, 2002: 23; Точанац Радовић, 2018: 173; Васин, Нинковић, 2022: 130).

Да би манастири одржали свој статус, били су им неопходни докази о власништву над имањем. Државна власт је издавала нове документе и регулисала правни и имовински статус манастира. Међутим, ситуација на терену није ишла у прилог српским манастирима јер нису могли да докажу своја имовинска права па су се позивали на традицију и уверење да су основани у средњем веку када су добили поседе од српских средњовековних владара. То је изазивало сумњу код аутријских власти и често су настајали спорови. У таквој ситуацији настале су прве писане историје посвећене Месићу и Златици, са циљем да представе прошлост манастира и дају легитимитет њиховом опстанку (Медаковић, 1974: 216; Јовановић, 2000: 53; Љуштина, 2023: 11). Викентије Љуштина се као старешина манастира Месић старао да сачува његова материјална и културна добра, што је и

[10] О црквеној реформи царице Марије Терезије и редукцији српских манастира у Карловачкој митрополији видети: Точанац Радовић, 2014; Васин, Нинковић, 2022: 119–155.

показао у својим делима.

Кратка историја Месића, која представља прво писано историјско дело о овом манастиру објављена је у Будиму на самом крају 18. века. На насловној страни није наведено име аутора, него покровитеља, угледног вршачког грађанина, господина Димитрија Аси Марковића (**„Напечатана иждивенїемъ Благороднагѡ Господина Димитрїа ѡ Аси–Марковича, жителя Вершачкагѡ и С. Комїтата Темишварскагѡ Присѣдателя”**) (Љуштина, 1798б). Да се ради о месићком архимандриту Викентију Љуштини, који је написао слично дело посвећено манастиру Златици, установљено је у првој половини 20. века (в. Љуштина, 1798а; Руварац, 1924: 252–254; Ђорић, 1935: 397–404).[11] Име аутора је установљено на основу писма које је Љуштина послао 21. марта 1799. године митрополиту Стевану Стратимировићу, а са њим и своја „Описанија Монастирej Епархии сеја вершачкија” на проверу и исправљање недостатака (Руварац, 1924: 252–253; Медаковић, 1974: 216). У питању су свакако дела посвећена Златици и Месићу. Осим тога, у „Протоколу Засједанија Сабора Братскога в обштежителном Манастирје Месичје” из 1798. године архимандрит Љуштина је забележио да је написао повест Месића и Златице (Рацков, 2002: 9).

РГ 196

КРАТКАЯ ПОВѢСТЬ

ѺБЩЕЖИТЕЛНОМЪ МОНАСТЫРѢ

МѢСИЧѢ

СѢЩЕМЪ

ВЪ БАНАТѢ ТЕМИШВАРСТѢМЪ,

ѺТЪ ЕГѠ НАЧАЛѢ, И ПРИКЛЮЧЕНІЯХЪ ѠТЪ 1225.

ДАЖЕ ДО 1797. ЛѢТА.

5404

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Напечатана иждивенїемъ Благороднагѡ Господина Димитрїа ѡ Аси-Марковича, жителя Вершачкагѡ и С. Комїтата Темишварскагѡ Присѣдателя.

ВЪ БУДИНѢ,

Пїсмены Кралѣвск. Всеучилища Пештанскагѡ.

1798.

СА. 181

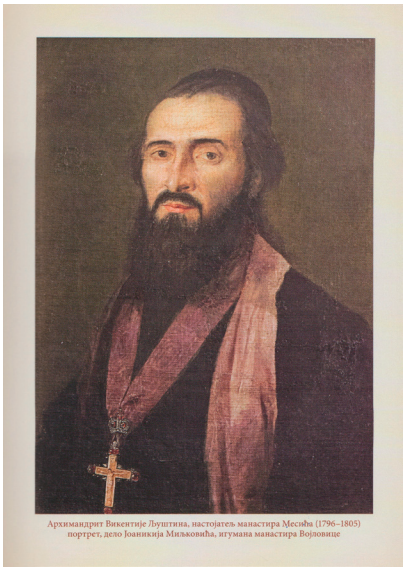
Сл. 1 Насловна страна дела Викентија Љуштине посвећеног манастиру Месић (Дигитална БМС, https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/347, 17. 6. 2025)

[11] Аутора је утврдио прота Димитрије Руварац, али је Павел Јозеф Шафарик претпостављао да се ради о Викентију Љуштини, што је прихватио и Стојан Новаковић (Руварац, 1924: 252; Михаиловић, 1964: 317).

Викентије Љуштина или Луштина (**Вїкентїй Лустина**) је био архимандрит Месића и познат је као аутор првих монографија банатских манастира и као један од најближих сарадника епископа вршачког Јосифа Јовановића Шакабенте (1786–1805) (Зеремски, 1907: 155; Ђорић, 1935: 403; Рацков, 2002: 37; Ераковић, 2011: 720). Пореклом је из насеља Медак код Госпића у Лици, а рођен је 6/17. фебруара 1761. године као син Јованке (Оклобџије) и свештеника Јована Љуштине (Ђорић, 1935: 399; Ераковић, 2011: 719). Према предању, његово презиме води порекло од реке Љуште поред Дебра, одакле су се његови преци преселили у Лику (Ђорић, 1935: 397). Школовање је започео у родном месту, а наставио у манастиру Гомирје, где се замонашио 1783. године. Архимандриту Гомирја, Јоаникију (Јовану) Милојевићу, посветио је своје прво дело под насловом „Граматика италијанскаја ради употребленија илирическија јуности" (**„Грамматїка италїанская : ради употребленїя иллирическїя юности, собранна Вїкентїемъ Лустина"**), из 1794. године (Љуштина, 1794; Ђорић, 1935: 398; Михаиловић, 1964: 279; Ераковић, 2011: 719). У посвети се Љуштина захвалио архимандриту Јоаникију Милојевићу за образовање и васпитање које му је пружио као и другим сиромашним младићима.[12] У *Предисловију* овог дела забележио је да је граматику италијанског језика, која представља први такав приручник код Јужних Словена, односно илирског рода, како је наведено, написао из захвалности према свом учитељу и на корист народу (Љуштина, 1794: 5–12; Ђорић, 1935: 398).

Након замонашења, рукоположен је за ђакона од стране епископа горњокарловачког Петра Петровића, након чега је отишао у Трст и службовао је у цркви Светог Спиридона. После неколико година, рукоположио га је за презвитера–јеромонаха епископ вршачки Јосиф Јовановић Шакабента у Бечу 1790. године, после чега одлази у Шопрон за пароха и катихету (Руварац, 1924: 253; Ђорић, 1935: 399). У Вршачку епархију је отишао 1795. године по позиву епископа Шакабенте, а наредне, 1796. године изабран је за архимандрита манастира Месић. Умро је 18/30. априла 1805. године и сахрањен је у Месићу (Ђорић, 1935: 404; Рацков, 2002: 12; Ераковић, 2011: 719–720). У Месићу се чува збирка портрета црквених великодостојника који су оставили значајни траг у историји манастира. Међу њима се налази и портрет архимандрита Викентија Љуштине, који је насликао игуман Војловице Јоаникије Миљковић (Милковић) између 1796. и 1805. године у барокном стилу (Рацков, 2002: 88–89).

[12] Архимандрит је у посвети именован као Јоаникије Милошевић, што вероватно представља штампарску грешку (Љуштина, 1794: 3; Руварац, 1924: 254).

Сл. 2 Портрет архимандрита Викентија Љуштине (Љуштина, 2023: 5)

Биографски подаци о Љуштини познати су из његових списа и манастирских докумената који се чувају у архиву Месића (Ђорић, 1935: 398). Документи сведоче о његовој способности управљања манастиром и настојању да очува поседе и привилегије. Сматрали су га веома образованим човеком, који је знао грчки, латински, италијански, француски, немачки, мађарски и румунски језик. Епископу Шакабенти је помагао у обављању свакодневних послова, проводио је време у раду црквеног суда у Вршцу и бринуо се о српским ђацима који су живели и учили у вршачком Алумнеуму (Ђорић, 1935: 403–404; Ераковић, 2011: 719–720). За време свог службовања у Вршачкој епархији, написао је две кратке књиге о историји Месића и Златице. Оне се карактеришу као прве и најстарије монографије ових манастира (Медаковић, 1974: 207–259; Јовановић, 2000: 52; Рацков, 2002: 9–11).

Прва објављена историја манастира Месић са насловим „Кратка повест о општежитељном манастиру Месић који се налази у Темишварском Банату, о његовом настанку и догађајима од 1225. све до 1797. године” (**„Кратка повѣсть о общежителномъ монастырѣ Месичѣ сѵщемь въ Банатѣ Темишварстѣмъ, о егѡ началѣ, и приключенїяхъ ѿ 1225. даже до 1797. лѣта”**) штампана је у Будиму 1798. године о трошку угледног вршачког грађанина, господина Димитрија Аси Марковића (Љуштина, 1798б; Руварац, 1924: 252).[13] Написана је ћирилицом на црквенословенском језику, а садржи

[13] Прва историја манастира Златица са насловим „Кратка повест о општежитељном манастиру Златици који се налази у влашко–илирској регименти; о његовом зачетку и догађајима од 1225. све до 1797. године” (**„Кратка повѣсть о общежителномъ монастырѣ Златицѣ во Влахо–**

укупно 19 страна (Михаиловић, 1964: 317). Оригинално издање се чува у Библиотеци Матице српске и у дигиталном облику доступно је на сајту „Дигитална БМС".[14] Фототипско издање са преводом на савремени српски језик овог дела објављено је „у сусрет осамстотој годишњици од оснивања манастира Месића, по предању (1225)" у издању Епархије банатске (Љуштина, 2023: 10). Поред краћег текста приређивача, ово издање садржи бројне фотографије манастира и портрет Викентија Љуштине. Његов значај се огледа у томе што садржи превод дела на савремени српски језик.

Дело Викентија Љуштине обухвата период од 1225. до 1797. године. На почетку, Љуштина објашњава порекло имена манастира и преноси податке о времену његовог оснивања и ктиторима. Назив Месић потиче од потока чији се извор налази у манастирској шуми испод црног врха, а који тече близу манастира и кроз Вршац. Порекло назива је од деловања Месеца на промене нивоа воде у извору, што су становници овог краја сматрали чудом, због чега су долазили да се моле за исцељење од болести (Љуштина, 1798б: 3–4; Љуштина, 2023: 39). Због месечних промена је овај извор, а потом манастир и село, понео име Месечник, али се ипак усталио име Месић. Приликом записивања ових редова који потичу из народних прича, Љуштина је показао научно разумевање за појаве које је народ сматрао чудесним. Утицај Месеца на **„приливъ и шливъ морѧ"**, односно на плиму и осеку су доказивали научници **„ѳvзїцы"**, са чиме је аутор овог дела био упознат (Љуштина, 1798б: 4). Уз објашњење имена, описује у каквом се стању налази окружење манастира; како је прокопан канал испод Вршца због чега је Вршачко језеро пресушило, па се на том месту налазе виногради, оранице и ливаде и како је све мање воде у извору па се осећа оскудица у манастиру (Љуштина, 1798б: 3–5; Љуштина, 2023: 39–40).

О најранијој историји манастира је написао следеће: **„Начало сегѡ Монастыра Месича, возписѵется ЦАРЕМЬ и ДЕСПОТШМЬ Сербскимъ, такоже вѣхъ прочихъ Сербскихъ у Іллирікѣ Монастырей, который снабдѣнъ бысть дарователными и потвердителными Грамматами ѡ ЦАРЕЙ и КНАЗЕЙ Сербскихъ къ сохраненїю вѣчномѣ принадлежащыхъ емѣ ѡрымыхъ и сѣнокосныхъ земль, Вертоградшвъ, Шѳмъ, и прочам, которым Привилегїи чрезъ тажкам военїм, и нападенїм Тѵрецкаем, наипаче въ Банатѣ бывшихъ частихъ приключенїахъ сгорѣла сѵть, и погѵбишасм"** (Љуштина, 1798б: 5). Без прецизно утврђеног временског оквира, Љуштина бележи да се према веровању оснивање Месића приписује царевима и деспотима српским, као и свих других манастира у Илирику, који су снабдевени даровним и потврдним

иллуріческой регїментѣ сѵщемь, ѡ егѡ началѣ, и приключенїахъ ѡ 1225. даже до 1797. лѣта") је такође штампана у Будиму 1798. године, али под покровитељством угледног вршачког грађанина и сенатора, господина Константина Спајића (**„Напечатана иждивенїемъ Благороднагѡ Господина Кѡнстантина Спаича жителм Вершачкагѡ и Сенатора"**) (Љуштина, 1798а; Руварац, 1924: 252).

[14] Дигитална БМС, https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/347, 17. 6. 2025.

повељама царева и кнезова српских, ради вечног чувања земље, винограда и шума које им припадају, а које су услед тешких ратова, турских напада, који су били чести у Банату, изгореле и нестале (Љуштина, 2023: 40).

Овакав почетак сведочи о намери аутора да истакне старину и важност манастира, како би подигао његов углед и уверио аустријске власти да потврде манастирске привилегије. У том циљу су великим словима у тексту истакнуте титуле српских средњовековних владара, који су по веровању даровали поседе и привилегије манастиру. Међутим, повеље нису сачуване због честих турских напада, па је било тешко доказати имовинска права. Љуштина истицањем да су повеље Месића изгореле током ратова заступа интересе манастира пред захтевима царских комисија, које су захтевале писане доказе о манастирском поседу, његовом пореклу и времену настанка (Медаковић, 1974: 218–219).

Као материјалне доказе о старости манастира, Љуштина истиче цркву Светог Јована, којој је „по мишљењу мудрих архитеката више од четири стотине година" (Љуштина, 2023: 40). Након ових вести, аутор преноси предање о самом оснивању манастира Месић: **„По дрѣвгопредателномѹ сказыванїю братїмхъ такѡже и прочихъ жителей Банатскихъ, Свѧщенникѡвъ, и мірянъ повѣствѣтсѧ; да нѣкїй Монахъ именемъ Арсенїй Богдановичъ родомъ изъ Сербїй изъ сватым Ѳонскїѧ горы изъ Монастыра Хилендара пришедшїй, Монастырь сей Месичь ѡснѡвалъ, съ дозволенїемъ Царей Сербскихъ, коемѹ и потвердителны Прївїлегїи тѣмиже Сербскими Царми милостивѣйше даровашасѧ, и стымъ Саввою Архїепіскопомъ Сербскимъ во Свѧщенника рѹкоположенъ, и во Игѹмена сегѡ Монастыра произведенъ єже все бысть около лѣта 1225."** (Љуштина, 1798б: 6–7). Дакле, манастир је око 1225. године основао монах Хиландара Арсенија Богдановић, родом из Србије, са дозволом српских царева, који су даровали све потребне привилегије манастиру. Архиепископ Сава је Арсенија рукоположио за свештеника и игумана манастира Месић. Ово предање су вековима чували братство манастира и становништво Баната, како свештеници, тако и мирјани. Ово указује на јаку светосавску традицију, неговање успомене на средњовековну српску државност и значај манастира Хиландара на подручју које није било у саставу српске државе у средњем веку. Свест о државности и национални идентитет код Срба који су мигрирали на подручје северно од Дунава, опстали су вековима после пада Српске Деспотовине под турску власт захваљујући неговању успомене на средњовековну српску државу.

Период турске власти у Банату описан је као доба страдања. При заузимању Баната 1552. године, Турци су опљачкали и спалили манастир, младе монахе одвели у ропство, а старе убили (Крстић, 2011: 211; Љуштина, 2023: 40).[15] Тада су уништена **„писма, протоколи и Прївїлегїи"** (Љуштина, 1798б: 7). Иако су за време турске управе били тешки услови живота, монаси су успели да обнове манастир. Међутим, када су током аустро–турског рата 1716. године Турци изгнани из Баната, манастир је поново спаљен, а монаси одведени у ропство, од

[15] О борбама у Банату средином 16. века видети: Микавица, Лемајић, Васин, Нинковић, 2016: 73–76.

којих су само тројица откупљена (Микавица, Лемајић, Васин, Нинковић, 2016: 185–186; Љуштина, 2023: 40–41). После овог страдања, манастир је обновљен залагањем крушедолског јеромонаха Мојсеја Стефановића, који је постао игуман Месића. Он је 1743. године путовао у Русију да тражи помоћ и донео је књиге, иконе, фелоне, литијске хоругве (барјаке) и писмену Грамату царице Јелисавете по којој манастир сваке године треба да добије 300 рубаља. Грамату је однео епископ вршачки Викентије Поповић **„на прочтенїе и пресмотренїе”**, али је никада није вратио, а Љуштина претпоставља да се налази у манастиру Шишатовац (Љуштина, 1798б: 8–9; Љуштина, 2023: 41).

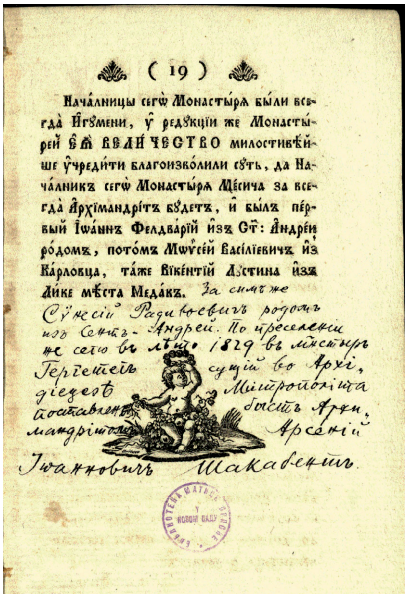
Даље следи опис манастирског комплекса и имања. Од осам камених домова (зграда) који су се налазили око цркве, четири су разорена. Једна страна ћелија је сазидана 1763. године „по новој архитектури”, што је вероватно барокни стил. Манастирска црква је средње висине, потпуно живописана и изграђена у древности, а њен престони празник је **„Рождество Честнаго славнаго Пророка и Предтечи Іоанна”** (Љуштина, 1798б: 10). Цркву је реновирао, проширио и дозидао звоник епископ Јосиф Јовановић Шакабента, а трудом и настојањем архимандрита Мојсија Васиљевића и братства 1793. године (Љуштина, 2023: 41).

Љуштина се још једном осврнуо на тешку прошлост манастира написавши да су једини сачувани писани трагови документи настали после 1769. године, када је одржан Сабор **„Народа Іллирическаго“** и уредбе или регуламенти о уређењу манастира (Љуштина, 1798б: 11). Он је сигурно на основу сачуваних докумената из манастирске архиве сачинио преглед догађаја везаних за редукцију манастира између 1769. и 1777. године (Љуштина, 1798б: 11; Медаковић, 1974: 220).

Посебна пажња је посвећена новијој историји манастира Месић и црквеној реформи Марије Терезије, која је погодила манастире у Банату, о којој је већ било речи. Љуштина је детаљно описао проблеме и спор који је манастир водио са царском влашћу. То се огледало у смањењу поседа и одузимању онога што је царска комисија сматрала сувишним за манастир. Спор се 1797. године водио са Камером (Државном управом из Вршца) око шуме, због чега су послати службеници да поново премере манастирске поседе (Љуштина, 1798б: 12–14; Љуштина, 2023: 41–42). Овај догађај је вероватно имао пресудан утицај на Љуштину да напише и објави књигу (Медаковић, 1974: 218).

На крају помиње последњи аустро–турски рат у 18. веку (1787–1791) у коме је манастир поново страдао. Током 1788. године братија се разбежала због страха од уласка турске војске у Банат. После повратка, монаси су затекли опустошен манастир који **„и до днешнаго дне въ первое состоянїе привестися не можетъ”** (Љуштина, 1798б: 18; Љуштина, 2023: 44). Дело завршава објашњењем да су старешине манастира били увек игумани, а приликом редукције манастира **ЄѦ ВЕЛИЧЕСТВО милостивѣйше учредити благоизволили сѫть да Началникъ сегw Монастыря Месича за всегда**

Архїмандритъ бѫдетъ”(Љуштина, 1798б: 19). На самом крају наведена су имена архимандрита Месића: Јован Фелдварије из Сент Андреје, Мојсије Васиљевић из Карловца, Викентије Љуштина из Лике из места Медак (Љуштина, 1798б: 19; Љуштина, 2023: 44). У овом сачуваном издању, руком су дописана имена још два архимандрита: Синесија Радивојевића из Сент Андреје, који је на тој позицији био до 1829. године када се преселио у манастир Гргетег и Арсенија Јовановића Шакабенте (Љуштина, 1798б: 19; Љуштина, 2023: 44).

(19)

Нача́лницы сегѡ Монасты́ря бы́ли всегда́ Игу́мени, у́ редакціи же Монасты́рей бы́ло́ ЧЕСТЬЮ милостивѣ́йше у́чредити благоизво́лили сѣ́ть, да Нача́льникъ сегѡ Монасты́ря Ме́сича за всегда́ Архїмандри́тъ бу́детъ, и бы́лъ пе́рвый Іва́нъ Фелдва́рій и́зъ Сѣ́: Андре́я ро́домъ, пото́мъ Мѡѷсе́й Васи́лiевичъ и́зъ Ка́рлокца, та́же Ви́кентій Ля́стина и́зъ Ли́ке ме́ста Меда́ка. За симъ же Сѹ́несій Радиковичъ родомъ изъ Сентъ-Андрей. По преселени не сего бы лѣ́тѣ. 1829 въ монастырь Гергетегъ сущій во Архїепископіи Митрополитства Бывшъ Архїмандритомъ Арсе́нїй Іоанновичъ Шакабентъ

Сл. 3 Последња страна Кратке историје манастира Месић (Дигитална БМС, https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/347, 17. 6. 2025)

Кратку историју манастира Месић архимандрит Викентије Љуштина написао је на крају 18. века, са циљем да прикаже континуитет његовог постојања од средњег века. Најпре је представио старину манастира, која није доказива услед непостојања повеља и других докумената због константних ратова у прошлости. Затим је описао проблеме и спор који је манастир водио са властима око земљишних поседа и права на својину. Пошто манастир није поседовао правне доказе, који су били неопходни у уређеној администрацији, постојала је опасност да се оспори и умањи посед. Као архимандрит, одлично је разумео ситуацију и потребу за писаним доказима о пореклу имовине. Због тога је у његовим делима о Месићу и Златици заступљена идеја о континуитету од средњег века и позивање на старе привилегије које су манастирима даровали српски средњовековни владари. Осим тога, у делу се може препознати научни стил, односно критички однос према подацима које уноси у текст. Иако користи информације које су преношене усменим путем,

наглашава да је у питању народно предање које анализира уз наглашавање да се ради о јединим изворима из најраније прошлости манастира. Са друге стране, приметно је да о догађајима који су му савремени пише на основу докумената који се чувају у манастирској архиви (Медаковић, 1974: 221, 224).

Након овог дела, повећало се интересовање Срба за описивање манастира Карловачке митрополије. Дела Викентија Љуштине су покренула интересовање код других аутора који су издавали историјске описе манастира у чему се огледа значај Кратке историје Манастира Месића и Кратке историје манастира Златице (Медаковић, 1974: 224). Љуштина је написао дело које има карактеристике монографије јер показује критички однос према историји. Иако је настало са циљем да одбрани привилегијални положај српског народа и манастирске имовине, он је тежио да укаже на проблеме и докаже права која је манастир Месић имао. Ова кратка повест је основа и полазиште за изучавање историје манастира Месић, а Викентије Љуштина први аутор и зачетник писања оваквих историјских дела о манастирима Карловачке митрополије.

Извори

Љуштина, 1794: В. Љуштина, **Грамматїка италїанская : ради употребленїя иллурическїя юности, собранна Вїкентїемъ Љустина, въ Вѣннѣ: При Стефанѣ благородномъ отъ Новаковичъ**. https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/820 Приступљено 17. 6. 2025.

Љуштина, 1798а: В. Љуштина, **Краткаѧ повѣсть ѡ общежителномъ монастырѣ Златицѣ во Валахо–иллурической регїментѣ сѫщемь, ѡ егѡ началѣ, и приключенїяхъ ѡ 1225. даже до 1797. лѣта, въ Бѹдинѣ: Писмены Кралевск. Всеоучилища Пештанскагѡ**. https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/334 Приступљено 17. 6. 2025.

Љуштина, 1798б: В. Љуштина, **Краткаѧ повѣсть ѡ общежителномъ монастырѣ Месичѣ сѫщемь въ Банатѣ Темишварстѣмъ, ѡ егѡ началѣ, и приключенїяхъ ѡ 1225. даже до 1797. лѣта, въ Бѹдинѣ: Писмены Кралевск. Всеоучилища Пештанскагѡ.** https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/347 Приступљено 17. 6. 2025.

Љуштина, 2023: В. Љуштина, *Кратка историја општежитељног манастира Месића 1225–1797*, фототипско издање, уредник протојерej–ставрофор Жељко Стојић, Вршац: Епархијски управни одбор Српске православне Епархије банатске.

Матић, 1931: С. Матић, Катастиг пећки из 1660–1666, *Гласник Историског друштва у Новом Саду,* 4/3, Нови Сад : Историско друштво; Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 447–455.

Литература

Васин, Нинковић, 2022: Г. Васин, Н. Нинковић, *Историја Карловачке митрополије*. 1. изд. Том 22. Нови Сад: Прометеј; Радио–телевизија Војводине.

Ђорић, 1935: Д. Ђорић, Викентије Љуштина, архимандрит манастира Месића од 1796 до 1805, *Гласник Историског друштва у Новом Саду,* 8/3, Нови Сад : Историско друштво; Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 397–404.

Ераковић, 2011: Р. Ераковић, Љуштина Викентије, у: *Српски биографски речник,* V, уредник Чедомир Попов, Нови Сад: Матица српска, 719–720.

Завод за заштиту споменика културе Панчево, Споменици културе, Манастир Месић. https://www.zzskpancevo.org/nepokretna–kulturna–dobra/манастир–месић/, Приступљено 20. 7. 2025.

Зеремски, 1907: И. Зеремски, *Српски манастири у Банату, њихов постанак, прошлост и одношај према Румунима*, Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија.

Зиројевић, 1984: О. Зиројевић, *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршје до 1683 године*, Београд.

Информациони систем непокретних културних добара, Манастир Месић, https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=45105, Приступљено 20. 7. 2025.

ИСН II, 1982: *Историја српског народа* (ИСН) II, уредник Сима Ћирковић, Београд: Српска књижевна задруга.

Јовановић, 2000: М. Јовановић, *Српски манастири у Банату*, Београд: Драганић; Нови Сад: Покрајински завод за заштиту споменика (Библиотека: Наслеђе).

Крстић, 2011: А. Крстић, Вршац у средњем веку. II део: од почетка 15. до средине 16. столећа. Београд: *Историјски часопис,* 60, 193–212.

Крстић, 2022: А. Крстић, Срби у Банату током 15. и 16. века: историографски резултати и могућности за будућа истраживања. Кикинда: *Attendite : гласник Историјског архива у Кикинди,* 18, 49–60.

Медаковић, 1974: Д. Медаковић, Прве штампане монографије српских манастира (1798–1859), у: *Зборник за ликовне уметности 10*. Нови Сад: Матица српска – Одељење за ликовне уметности, 207–259.

Микавица, Лемајић, Васин, Нинковић, 2016: Д. Микавица, Н. Лемајић, Г. Васин, Н. Нинковић, *Срби у Хабзбуршкој монархији: 1526–1918. 1, Од Мохачке битке до Благовештенског сабора: 1526–1861*. Нови Сад: Прометеј; Радио–телевизија Војводине.

Милић, 2025: Д. Милић, Сремски Бранковићи и српски манастири у Банату. Темишвар – Ниш: *Исходишта / Originations*, 11, 227–242.

Михаиловић, 1964: Г. Михаиловић, *Српска библиографија XVIII века*, Београд: Народна библиотека СР Србије.

Поповић, 2024: А. М. Поповић, Јурисдикција над православним епархијама у Банату у првој половини XVIII века (1690–1739), Темишвар – Ниш:

Исходишта / Originations, 10, 285–296.

Рацков, 2002: Д. Рацков, *Манастир Месић*, Београд: Драганић; Нови Сад: Покрајински завод за заштиту споменика (Библиотека: Наслеђе).

Руварац, 1924: Д. Руварац, Ко је писац „Кратких повјести" манастира Месића и Златице?, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор,* IV, Београд: Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 252–254.

Точанац Радовић, 2014: И. Точанац Радовић, *Реформа Српске православне цркве у Хабзбуршкој монархији за време владавине Марије Терезије и Јосифа II (1740–1790)*, докторска дисертација, Београд : Универзитет у Београду, Филозофски факултет.

Точанац Радовић, 2018: И. Точанац Радовић, Укидање српских манастира у време терезијанске црквене реформе, у: *Из ризница фрушкогорских манастира : зборник*, уредници Ненад Лемајић и други, Сремска Митровица : Историјски архив „Срем", 165–180.

***

Dinić Knežević, 1975: D. Dinić Knežević, Sremski Brankovići. Novi Sad: *Istraživanja*, 4, 5–47.

Engel, 1996: P. Engel, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései (1554–1579)*, Szeged: Csongrád Megyei Levéltár, Officina Nyomda.

Mitropolia Banatului.ro, Manastirea Morisena. https://mitropolia–banatului.ro/manastirea–morisena/, Приступљено 25. 7. 2025.

Dragana M. Milić

LE PLUS ANCIEN RÉCIT HISTORIQUE ÉCRIT DU MONASTÈRE DE MESIĆ

Résumé

Le monastère de Mesić, dédié à Saint Jean–Baptiste, est situé près de Vršac, dans le Banat serbe. L'archimandrite Vichentie Lustina a écrit le récit historique le plus ancien du monastère de Mesić à la fin du XVIIIe siècle. Cette courte œuvre est cruciale pour l'étude de l'histoire du ce monastère. Le but de cet article est d'examiner l'œuvre de Vichentie Lustina afin de souligner son importance et d'illustrer comment son contenu a impacté les chercheurs ayant écrit sur Mesić. Lustina a rédigé son œuvre dans des circonstances particulières, lors de la réforme de l'Église sous la monarchie des Habsbourg à la fin du XVIIIe siècle, période durant laquelle les monastères orthodoxes serbes du Banat étaient en déclin. L'intention de l'auteur était de souligner l'ancienneté du monastère et son histoire, affirmant ainsi sa légitimité et son droit à perdurer. Mesić a subi de nombreuses pertes, entraînant ainsi la perte irréversible des sources historiques de l'ancienne période

du monastère. C’est pourquoi une attention spécifique est accordée à la tradition orale qui s’est formée au sein de la confrérie du monastère et de la communauté. Lustina, en tant que premier rédacteur d’un récit historique du monastère de Mesić, a relayé des informations provenant de la tradition, indiquant que le monastère a été fondé durant le Moyen Âge.

Mots clés : Banat, monastère de Mesić, Vichentie Lustina, Moyen Âge, XVIIIe siècle, histoire, légende.